

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MATNNI TUSHUNISH
KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.**

Andijon davlat pedagogika inisituti talbasi
Yusupova Umida Zayniddin qizi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishning samarali yo'llari tahlil qilingan. Matn bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning mazmunni anglash, asosiy g'oyani aniqlash, mantiqiy fikrlash, xulosa chiqarish va o'z fikrini erkin ifodalash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan pedagogik metodlar yoritilgan. Shuningdek, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, ijodiy topshiriqlar hamda zamonaviy baholash usullarining matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Аннотация:

This article explores effective ways to develop text comprehension competence among primary school students. It discusses pedagogical methods that foster reading literacy, comprehension of the main idea, logical thinking, inference skills, and effective communication while working with texts. The paper also emphasizes the role of interactive teaching methods, problem-based learning, creative tasks, and modern assessment strategies in improving students' text comprehension competence.

Abstract:

В статье рассматриваются эффективные пути развития компетенции понимания текста у учащихся начальных классов. Освещены педагогические методы, направленные на формирование читательской грамотности, понимания основной идеи текста, логического мышления, умения делать выводы и выражать собственное мнение. Особое внимание уделено значению интерактивных методов обучения, проблемного обучения, творческих заданий и современных способов оценивания в развитии компетенции понимания текста.

Kalit so'zlar:

matnni tushunish kompetensiyasi, o'qish savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar, tanqidiy fikrlash, nutqiy kompetensiya.

Ключевые слова:

text comprehension competence, reading literacy, primary education, interactive methods, creative tasks, critical thinking, communicative competence.

Keywords компетенция понимания текста, читательская грамотность, начальное образование, интерактивные методы, творческие задания, критическое мышление, речевая компетентность.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish va matnni to'liq anglash kompetensiyasini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning keyingi bilim olish jarayoniga mustahkam poydevor yaratadi. Aynan shu davrda o'quvchilarda matnni ongli o'qish, mazmunini tushunish, asosiy g'oyani aniqlash, voqealar o'rtasidagi bog'liqlikni anglash hamda o'qilgan matn yuzasidan mustaqil fikr bildirish kabi muhim ko'nikmalar shakllanadi. Ushbu kompetensiyalar nafaqat o'qish fanini muvaffaqiyatli o'zlashtirishga, balki boshqa fanlarni o'rganishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'limda o'quvchining matnni shunchaki o'qishi yetarli emas. U matndagi axborotni tahlil qilishi, muallif g'oyasini anglay olishi, o'qilgan ma'lumotlarni kundalik hayot bilan bog'lay bilishi va o'z xulosalarini asosli tarzda ifodalashi zarur. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchilari dars jarayonida matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladigan zamonaviy metod va texnologiyalardan samarali foydalanishlari muhimdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari

Matnni tushunish kompetensiyasi o'quvchining matndagi ma'lumotni qabul qilish, tahlil qilish, muhim fikrlarni ajratish, sabab va oqibat bog'liqligini aniqlash hamda matn asosida xulosa chiqarish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiya boshlang'ich sinfda bosqichma-bosqich shakllanadi va muntazam mashqlar orqali rivojlantiriladi.

Matnni tushunishni rivojlantirishning eng muhim yo'llaridan biri **ongli o'qishni tashkil etish** hisoblanadi. O'qituvchi o'quvchilarning matnni shoshilmasdan, mazmuniga e'tibor qaratgan holda o'qishiga rahbarlik qilishi lozim. Har bir yangi matn ustida ishlashdan oldin uning mavzusi yuzasidan suhbat tashkil etish, sarlavha asosida taxminlar bildirish va asosiy tushunchalarni izohlash o'quvchilarning matnga qiziqishini oshiradi.

Matn ustida ishlash jarayonida **savol-javob metodidan** samarali foydalanish ham muhimdir. Matn bo'yicha beriladigan oddiy savollar bilan bir qatorda tahliliy va muammoli savollar o'quvchilarni chuqur fikrlashga undaydi. Masalan, “Nima uchun qahramon shunday yo'l tutdi?”, “Matndan qanday xulosa chiqarish mumkin?”, “Siz uning o'rnida bo'lganingizda qanday qaror qabul qilardingiz?” kabi savollar o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

Matn mazmunini chuqur anglashda **grafik organayzerlar** – klaster, Venn diagrammasi, “Aqliy hujum”, “Baliq skeleti”, konseptual xaritalar kabi usullardan foydalanish samarali natija beradi. Ushbu metodlar yordamida o'quvchilar matndagi asosiy va ikkinchi darajali

fikrlarni ajratadi, ular o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlaydi hamda o'z bilimlarini tizimlashtiradi.

Matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda **ijodiy topshiriqlar** alohida ahamiyatga ega. Matnni boshqa yakun bilan davom ettirish, voqealarni qahramon nomidan hikoya qilish, rasm chizish, sahna ko'rinishlarini tayyorlash yoki matnga mos dialog tuzish kabi vazifalar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va mazmunni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Shuningdek, **lug'at ustida ishlash** matnni tushunishning muhim omillaridan biridir. O'quvchi matndagi notanish so'zlarning ma'nosini bilmasa, umumiy mazmunni to'liq anglay olmaydi. Shu sababli o'qituvchi yangi so'zlarni kontekst asosida tushuntirishi, ulardan gap tuzdirishi va amaliy mashqlar orqali mustahkamlashi zarur.

Matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirishda **hamkorlikda o'qitish metodlari** ham samarali hisoblanadi. Juftlik va kichik guruhlarda ishlash, fikr almashish, matn yuzasidan bahs-munozara tashkil etish o'quvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantiradi, o'z fikrini dalillar bilan asoslash va boshqalarning fikrini tinglash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Bugungi kunda raqamli ta'lim vositalari ham matnni tushunishni rivojlantirishda keng qo'llanilmoqda. Elektron darsliklar, interaktiv topshiriqlar, taqdimotlar va multimedia materiallari o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi hamda matn mazmunini vizual vositalar orqali yaxshiroq o'zlashtirishiga yordam beradi.

Matnni tushunish kompetensiyasini baholash ham tizimli tashkil etilishi lozim. O'quvchilarning matnni qay darajada anglaganini aniqlash uchun qayta hikoyalash, test topshiriqlari, ochiq savollar, muammoli vaziyatlar va ijodiy ishlar qo'llanilishi maqsadga muvofiq. Bunday baholash usullari o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini ham aniqlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni tushunish kompetensiyasini rivojlantirish o'qish darslarining asosiy maqsadlaridan biridir. Bunga erishishda ongli o'qish, savol-javob metodlari, grafik organayzerlar, ijodiy topshiriqlar, lug'at ustida ishlash, hamkorlikda o'qitish va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur metodlarning uyg'un qo'llanilishi o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni amaliyotda qo'llay olish kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 416 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Boshlang'ich ta'lim fanlari bo'yicha Milliy o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti. – Toshkent, 2022.

4. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2022.
5. G‘afforova T., Nurullayeva Sh. O‘qish darslari metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Ro‘ziyeva D., Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2019.
7. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.
8. Matchonov S. Boshlang‘ich ta’limda o‘qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
9. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023.
10. PIRLS International Study Center. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. – Amsterdam: IEA, 2021.
11. Snow C. Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension. – Santa Monica: RAND Corporation, 2002.
12. Duke N.K., Pearson P.D. Effective Practices for Developing Reading Comprehension. – Newark, DE: International Reading Association, 2002.
13. Vygotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
14. Bruner J.S. The Culture of Education. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
15. □ UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms? – Paris: UNESCO, 2023.